

ÁRSFRÁGREIÐING 2020
GRANSKING

FRÓÐSKAPARSETUR
FØROYA

INNIHALDSYVIRLIT

NØGD OG DYGD Í HÁSÆTIÐ	5
GRANSKINGAR- OG FRAMTAKSEINDIN	6
DEILDIR Á SETRINUM	6
DEILDIN FYRI HEILSU- OG SJÚKRARØKTARVÍSINDI	7
FOOTBALL IS MEDICINE	7
NÁTTÚRUVÍSINDAEILDIN	8
DEPIL FYRI STAÐSETINGARFRØÐI	9
FØROYAMÁLSDEILDIN	9
STÓRVERK UM NÝGGJA ÚTNORÐUR	10
NÁMSVÍSINDAEILDIN	11
STØÐAN HJÁ NÆMINGUM Í “KORONUSKÚLANUM”	12
SØGU- OG SAMFELAGSDEILDIN	12
DEPILIN FYRI GRANSKING Í LÓG OG LØGFRØÐI	13
GRANSKINGARVIRKSEMIÐ Í 2020	14
UMSÓKNIR UM GRANSKINGARSTUÐUL	15
AKADEMISK STARVSFÓLK	15
PH.D.-LESANDI Á SETRINUM	17
SAMANUMTØKA	18

NØGD OG DYGD Í HÁSÆTIÐ

Magni Mohr, professari og prorektari fyri gransking á Fróðskaparsetri Føroya.

“Tað vakrasta, vit kunnu uppliva, er tað gátuføra. Tann grundarkenslan valdar við vøgguna hjá sannari list og vísindi”.

Soleiðis skivaði Albert Einstein fyri 90 árum síðani, og rætt hevði flogvitið.

Gransking er gátufør og dragandi, og greiður líkskapur er millum listafólkið, ið leitar eftir sannleikanum í pensla-strokum, orðaspæli ella akkordum, og granskaran, sum vápnaður við hugflogi, sterkum kanningarháttum og vísindaligum grundreglum greinar heimin, alheimin, náttúruna, lívið og menniskjuna sjálva.

Tað er ábyrgdarmikið og álvarsamt at fremja vísindaliga gransking. Leitað verður jú eftir tí mest sannlíka sannleikanum, og tær putlur, tú leggur aftrat sannleikans putluspæli, kunnu hava ómetaliga ávirkan á bæði samtíð og framtíð. Sum Magellan, Columbus og Cook vísu okkum nýggjar ítøkiligar farleiðir, so kann gransking vísa á nýggjar menniskjaligar dimensiónir, sum kunnu broyta egnu fatan okkara av okkum sjálvum.

Vit liva í serstøkum tíðum. Í tíðum, sum søgufrøðin um 100 ár sannlíkt fer at skýra sum avgerandi og paradigmuskiftandi. Vit liva mitt í eini kollveltandi samskiftis-ódn, lødd av eini pandemi og alheims politiskum tvørsøgnum, har daprir undirtónar spæla við at sáa iva um sjálvan sannleikan. Hendan rembing og óhóvstevna ger, at týdningurin av vísindi og gransking, og vísindaliga grundaðari frálæru, sum universitetini veita, ongantíð hava verið størri.

Tað føroyska universitetið – Fróðskaparsetur Føroya – og vísindalig gransking, eru sum heild nýggj í landi okkara, samanbera vit okkum við grannar okkara ella stóru evropisku londini. Tí eru okkara siðvenjur at arbeiða, greina ella hugsa vísindaliga ikki so drúgvur, og hetta sæst aftur í kanningum, har spurt verður til vísindaliga grundaðar spurningar. Tó so, vit áttu lut í fyrsta norðurlendinginum,

sum fekk Nobelheiðursløn tillutaða, tá ið havnarmaðurin, Niels Finsen, í 1903 fekk viðurkenning fyri sína gransking í medisini og fysiologi.

Í dag er gransking á Fróðskaparsetrinum væl ment, og serstakliga gleðiligt er tað stóra fjølbroytnið í granskingar-økjum.

Talið av vísindaligum útgávum er fleirfaldað og dygdin vaksin, um samanbórið verður við støðuna fyri fáum árum síðani. Krevjandi ph.d.-verkætlanir fara á hvørjum árið av bakkastokki, og formlig granskingarsambond eru ment til granskingarstovnar um allan heim, umframt at Setrið er partur av granskingardeplum í Føroyum.

Setrið hevur eisini fyri fyrstu ferð fingið eina Granskingar- og framtakseind, sum arbeiðir við skráseting av gransking, góðskumenning av umsóknum um granskingarstuðul og av føstum mannagongdum í tí vísindaliga arbeiðinum. Høvuðsuppgávan hjá Granskingar- og framtakseindini er at menna nøgdina og dygdina av vísindaligum útgávum á Fróðskaparsetrinum og at veita granskarum betri fyritleyri í arbeiðinum.

Ungir og málrættaðir føroyskir granskarar, sum eru knýttir at útlenskum universitetum, vilja eisini heim aftur til Føroyar at gera mun, og júst hesum eldhugi hava vit alstóran tørv á.

Óteljandi ferðir er víst, at gransking er ein tann týðningarmesta drívmegin í einum samfelagi fyri at hava búskaparligan vøkstur, burðardyggja nýskap, fólkærði, lívsgóðsku og intellektuella avvøkstur. Tey samfeløg, sum veita dyggan stuðul til gransking, eru eisini fremst á hesum økjum. Vit eru fáment í Føroyum, og tað er okkara styrki. Vit hava tí størri møguleika at menna granskingargrundaðar tilgongdir á flestu økjum, enn størri og meira samansettar tjóðir. Tá kunnu vit “ganga fram í øllum lutum”.

GRANSKINGAR- OG FRAMTAKSEINDIN

Fróðskaparsetrið er lærdóms- og granskingarmiðdepil Føroya, ið hevur til endamáls at tryggja samfelagnum og vinnulívinum viðkomandi útbúgvingar og gransking á altjóða stigi, umframt at Setrið hevur skyldu til – saman við øðrum granskingarstovnum og vinnulívi – at skapa eitt sterkt umhvørvi fyri gransking.

Eins og Setrið hevur ment seg, er framleiðslan av dygdar-góðari gransking vaksin seinastu árin. Eitt nú er talið av javnlíkamettum útgávum meira enn tvífaldað frá 2014 til 2020, og bert uppá eitt ár – frá 2019 til 2020 – er talið av javnlíkamettum útgávum vaksið við 36 prosentum.

Í 2019 varð strategiætlanin hjá Setrinum, Mál og Mið 2014-24, endurskoðað, og mál vórðu sett fyri alt Setrið. Ein raðfesting fyri tíðarskeiðið 2020-24 er, at 60 prosent av starvsfólkunum við granskingarskyldu skulu geva út greinar í javnlíkamettum ritum við hægst tveimum ára millumbilum. Harafturat skulu 60 prosent av akademisku starvsfólkunum við hægst tvey ára millumbilum verða við á umsóknum um uttanhýsis fígging av granskingarverkætlanum.

Eitt triðja mál var at seta Granskingar- og framtakseindina á stovn, og hetta varð gjørt í 2020 við tí endamáli at fremja og menna granskingarøkið á Setrinum. Eindin arbeiðir við at røkka teimum ásetingunum, ið eru sett fyri granskingarøkið í strategiætlanini, umframt at eindin er við til at stuðla tí treyt, at øll undirvísing á Setrinum skal verða granskingargrundað.

Fyri at røkka ásettu málunum stuðlar Granskingar- og framtakseindin granskarunum við millum annað at

góðskumenna og – tryggja granskingarøkið, skapa felags leistir innan økið, og at tryggja betri treytir og karmar at framleiða dygdargóða gransking.

Á øllum fimm deildunum á Setrinum virka deildar-granskingarleiðarar sum bindilið millum deildirnar og Granskingar- og framtakseindina. Granskingarleiðararnar, eru granskarar, ið hava ábyrgdina av at hava umsjón við granskingarøkinum á síni deild.

Undirvísing og gransking eru tvey kjarnuøki á Fróðskapar-setrinum, og tað er ábyrgd Setursins at bjóða tey út á hægsta stigi. Bæði undirvísing og gransking eiga at hava røttu umstøðurnar at virka undir, so hesir hornasteinar standa stinnir og stimbra grundarlagið undir okkara samfelagi. Granskingar- og framtakseindin er tí ein týðningarmikil liður í menningini av Setrinum og tess virkseimi.

UM SETRIÐ

Á Setrinum starvast tilsamans 169 starvsfólk. Av hesum eru 128 akademisk starvsfólk, harav 47 hava granskingarskyldu. Hesi eru professorar, lektarar og adjunktar. Hini akademisku starvsfólkini eru ph.d.-lesandi, adjungeraði og námslektarar, ið undirvísa á ymisku útbúgvingunum á Setrinum.

Í løtuni bjóðar Setrið 24 ymiskar útbúgvingar út á teimum fimm deildunum á ávikavist bachelor- og masterstigi. 1069 lesandi vóru í fjør innskrivað á Fróðskaparsetur Føroya, íroknað 19 ph.d.-lesandi.

DEILDIR Á SETRINUM

Á Setrinum eru fimm deildir, ið allar bjóða út útbúgvingar og fremja gransking í máli og bókmentum; náms- og undirvísingarfrøði; náttúruvísindum, tækni og støddfrøði; søgu og samfelagsfrøði; og sjúkrarøktarfrøði og heilsu-vísindum.

Deildirnar eru ymiskar og halda til ymsastaðni í høvuðs-staðnum, umframt at starvsfólkabýtið er sera ymiskt. Deildirnar eru tó á hvør sín hátt við til at menna føroyska samfelagið og føroyingar við teimum útbúgvingunum, ið verða bjóðaðar út, og við tí granskingini, ið verður framleidd á deildunum.

Palliativ umsorgan, máltøka hjá børnum, lívfrøðiligt marg-feldi, frálæra og læra í fjarstöðu og parlamentariskt eftirlit eru bert fá av mongum evnum, ið verða granskað í á Fróðskaparsetrinum.

Á næstu síðunum ber til at lesa um okkara fimm deildir og við orðunum hjá granskingarleiðarunum fáa innlit í granskingarvirksemið á deildunum.

DEILDIN FYRI HEILSU- OG SJÚKRARØKTARVÍSINDI

Maria Skaalum Petersen, ph.d. og lektari í heilsuvísindum, er granskingarleiðari á Deildini fyri heilsu- og sjúkrarøktarvísindi (DHS)

Útbúgving og gransking á Setrinum skal vera til vaksandi gagn fyri føroyska samfelagið, okkara nærmastu grannar og allan heiminn.

Soleiðis stendur í strategiætlan okkara, Mál og Mið 2020 – 2024, og hetta virka vit á Deildini fyri heilsu- og sjúkrarøktarvísindi fyri.

Leiðslan á deildini hevur seinastu árin stimbrað og eggjað starvsfólki, sum hava hug og áræði, til at fara undir gransking og lagt áherðslu á, hvussu týðningarmikið tað er, at deildin bæði stendur fyri dygdargóðari undirvísing, men sanniliga eisini gransking á høgum altjóða stigi.

Hetta árið hevur verið merkt av koronafarsóttini.

Fleiri verkætlanir, sum vóru lagdar til rættis, kundu ikki fara í gongd, og aðrar, sum longu vóru í gongd, máttu fyrbils steðgast. Hetta hevur merkt árið og verið ørkymlandi. Men vit hálsaðu um, so tann serstøðan, sum íkom av koronu, gav okkum nýggjar – og sera viðkomandi – møguleikar. Vit settu nýggjar verkætlanir á dagsskránnar, sum ítøkiliga hava víst seg at vera okkum til gagns sum samfelag.

Fleiri av granskarunum á DHS hava havt stóran leiklut í stríðnum at fáa til vega granskingargrundaða vitan um koronu, bæði til frama fyri føroyska samfelagið, men eisini fyri útheimin. Hetta varð gjørt í samstarvi við aðrar granskingarstovnar í Føroyum, og tað er eyðsæð, at slík samstørv eru vegurin fram.

Gransking er týðandi partur av virkseminum á Deildini fyri heilsu- og sjúkrarøktarvísindi. Tað sæst m.a. aftur á talinum á javnlíkamettum vísindagreinum, sum vóru 64 í tali í 2020.

GRANSKING Á DEILDINA FYRI HEILSU- OG SJÚKRARØKTARVÍSINDI

Í 2020 góvu starvsfólkini á DHS út 64 granskingarúttøk - allar 64 vóru javnlíkamettar útgávur.

Í løtuni eru 19 ymiskar granskingarverkætlanir í gongd, har samstarvað verður við millum annað granskarar á Landssjúkrahúsinum, Heilsufrøðiligu Starvstovuni, Landslæknastovninum og Deildini fyri arbeiðs- og almanniheilsu.

8 ph.d.- verkætlanir vóru í gongd í 2020, sum hava tilknýti til DHS og granskararnar á deildini.

UM DEILDINA FYRI HEILSU- OG SJÚKRARØKTARVÍSINDI

Deildin fyri heilsu- og sjúkrarøktarvísindi heldur til í Sjóvinnuhúsinum á Vestaru Bryggju í Havn. Tilsamans eru 27 akademisk starvsfólk á DHS, harav hava fyra granskingarskyldu. Magni Mohr, professari í arbeiðs- og ítróttarfysiologi, er dekanur á deildini, og May-Britt Skoradal, ph.d. og námslektari, er vara-dekanur. Maria Skaalum Petersen, ph.d. og lektari í heilsuvísindum, er deildargranskingarleiðari.

DHS bjóðar út eina bachelor- og tvær master-útbúgvingar, eins og skipað verður fyri serstøkum skeiðum á bachelor-, master- og ph.d.-stigi. Harafturat ber til at taka ískoyttisskeið og stakskeið á DHS.

Í 2020 vóru 189 lesandi innskrivað til lestur á DHS.

Granskað verður í heilsuvísindum, men evnini, sum granskað verða, eru rættiliga ymisk og umfatandi, t.d. sjúkrarøkt, arbeiðs- og ítrottarfysiologi, epidemiologi, sosialur ójavni, eldragransking, neurodegenerativar sjúkur, diabetes, sálarheilsa, matvanar, palliatióin o.a.

Tað er ikki at gera ov nógv av at siga, at okkara gransking er viðkomandi og ávirkar týðandi samfelagsligar tørvir og

avbjóðingar, bæði innanlands og altjóða. Hetta er bert vorðið enn meira greitt eftir eitt ár við koronu.

So hóast 2020 var serstakliga avbjóðandi ár, var tað eisini eitt væleydnað granskingarár fyri DHS.

verkfrøði, tólnet (IoT), mikrobiella vistfrøði í sjónum, mýlska lívfrøði, mýlalívsvísindi, havfrøði og trádleys net.

Okkara mest framkomna gransking gevur íblástur til nýskapandi og tvørfaklig samstørv við fjølbroyttum samstarvsfeløgum og serfrøðingum í privata og almenna geiranum, í vinnulívi og handli.

Stórur eftirspurningur frá vinnulívinum og størri

uppmærksemin frá granskingargrunnum hava givið meira uttanhýsis granskingarfígging av sær, eisini til nýggjar ph.d.-verkætlanir á Náttúruvísindadeildini.

Gransking okkara er skipað á trimum granskingar- og útbúgvingarøkjum: Lívfrøði, orkuverkfrøði og KT-verkfrøði.

Og so hava vit ein granskingardepil undir Náttúruvísinda-deildini, sum eitur Depil fyri staðsetingarfrøði.

FOOTBALL IS MEDICINE 2020

Granskingarárið á Fróðskaparsetrinum í fjør byrjaði við stóru altjóða vísindaligu ráðstevnuni, Football is Medicine 2020.

Hetta var triðja ráðstevnan í hesi røðini, og hon varð hildin í Kongshøll 25.-26. januar, har fremstu serfrøðingar innan- og uttanlands luttóku, umframt at nógv alment bóltspæl var kring um í høvuðsstaðnum. Vertir vóru Fróðskaparsetur Føroya, Fótbóltsamband Føroya, Fólkaheilsuráðið og Tórshavnar kommuna.

Nýggj granskingarúrslit vórðu lögð fram, sum vísa, at fótbóltsspæl kann brúkast sum sjúkufyrirbygging, sum sjúkuviðgerð og eisini at fremja heilsuna hjá fólki.

Í februar gav Visit Faroe Islands á hátíðarhaldi í Norður-landshúsinum Magna Mohr, professari og dekanur á DHS, og May-Britt Skoradal, ph.d. og varadekani á DHS, heiðurin fyri Ársins Ambassadørátak við hesi grundgeving:

“Øll hava høyrð um Football is Medicine. Við filmstílfari, útvarpssendingum og fløggum í býnum vistu Havnarfólk, at okkurt serligt gekk fyri seg hesar dagar í januar 2020. Ráðstevnan legði eftir seg ein greiðan boðskap um, at tað er stuttligt at spæla fótibólt, og at tað heilsuliga kann loysa seg, eisini tá tú ert komin upp í árin. Við venjaraskeiðum og móguleika fyri at spæla fótibólt runt í býnum, fingur tey borgararnar at vera ein part av altjóða ráðstevnuni, og er hetta eitt greitt boð um, hvussu ein ráðstevna kann seta síni fótaspor í lokala samfelagnum”.

DEPIL FYRI STAÐSETINGARFRØÐI

Á sumri í fjør stovnaði Fróðskaparsetur Føroya Depil fyri staðsetingarfrøði. Depilin skal menna føroyska staðsetingarfrøði við landmáling og kortlegging til frama fyri bæði samfelag og vinnulív.

Fróðskaparsetur Føroya gjørdi í tí sambandi samstarvsavtalu við Umhvørvisstovuna og Landsverk, umframt samstarv við rúmdargranskingarstovnin á Danmarks Tekniske Universitet, DTU Space.

Í fyrsta umfari bjóðar Setrið styttri skeið í staðsetingarfrøði, og kortlegging og landmáling er eisini granskingarevni á Fróðskaparsetrinum.

Nevnast kann eisini, at Granskingarráðið hevur játtað eina millión í granskingarstuðli til verkætlanina HARMONISE um talgilt eftirlit av standi og viðurskiftum hjá skipum og skipsskrúvum. Talan er um tvey-ára granskingarverkætlan í samstarvi við MEST, Havstovuna og tekniska universitetið í Graz í Eysturríki.

Gethin Wyn Roberts, ph.d. og adjungeraður lektari í landmátingarfrøði á Náttúruvísindadeildini, stendur fyri granskingarverkætlanini.

NÁTTÚRUVÍSINDAEILDIN

Qin Xin, professari í teldufrøði, er granskingarleiðari á Náttúruvísindadeildini (NVD)

Framburður í nútímans samfeløgum er í stóran mun grundaður á gransking og hægri útbúgving í náttúruvísindum og tøkni.

Í samsvari við strategisku menningarætlanina fyri Setrið siktast Náttúruvísindadeildin eftir at menna serøki um algoritmur og støddfrøði, tilgjørdan vitleika, teldutrygd, dátuvísindi, orkuverkfrøði, jarðalisfrøði, staðsetingar-

GRANSKING Á NÁTTÚRUVÍSINDAEILDINI

Í 2020 góvu starvsfólkini á NVD út 77 granskingarúttøk, 40 av hesum útgávum vóru javnlíkamettar útgávur.

Í løtuni eru fimm ymiskar granskingarverkætlanir í gongd, har samstarvað verður við millum annað granskarar á Fiskaaling, Havstovuni, Mest og Bakkafrøst.

Tryggjar ph.d. verkætlanir vóru í 2020, ið hava tilknýti til NVD og granskararnar á deildini.

UM NÁTTÚRUVÍSINDAEILDINA

Náttúruvísindadeildin heldur til í Sjóvinnuhúsinum á Vestaru bryggju í Havn.

Tilsamans eru 33 akademisk starvsfólk á NVD, harav 14 hava granskingarskyldu. Hans Pauli Joensen, lektari í alisfrøði, er dekanur á deildini. Qin Xin, professari í teldufrøði, er deildargranskingarleiðari.

NVD bjóðar út sjei bachelorútbúgvingar, umframt hjánám í støddfrøði. Í 2020 vóru 145 lesandi innskrivað til lestur á NVD.

FØROYAMÁLSDEILDIN

Hjalmar P. Petersen, professari í málvísindum, er granskingarleiðari á Føroyamálsdeildini (FMD)

Bókamentafrøðin á Føroyamálsdeildini fevnir víða.

Gransking í føroyskari bókmentasøgu frá elstu skriftminnum til okkara tíð, er higartil komin út við fyrsta bindi, sum røkkur fram til 1900. Annað bindið, 1900-1940, er í prenti.

Fleiri útgávur um ritverkið hjá Williami Heinesen eru í umbúna.

Skaldskapur av manna munni og mentaarvur eru týðandi granskingarøki, sum hava langa søgu á Setrinum.

GRANSKING Á FØROYAMÁLSDEILDINI

Í 2020 góvu starvsfólkini á FMD út 67 granskingarúttøk, níggju av hesum útgávum vóru javnlíkamettar útgávur.

Í lötuni eru átta ymiskar granskingarverkætlanir, har samstarvað verður við millum annað granskarar á universitetum og stovnum í Norðurlondum og USA.

Tværfh.d.-verkætlanir vóru í gongd í 2020, ið hava tilknýti til FMD og granskararnar á deildini.

Støða okkara í Útnorðri er evni í bókaverkætlan, sum bókmentafrøðingar á deildini taka lut í. Sambandið millum orð- og myndlist er nýtt á deildini eins og ritlist. Harafturat er modernisma í øllum avbrigdum, bókmentilig kynjafrøði, ferðafrágreiðingar og nýggi vistskaldskapurin dømi um onnur bókmentilig granskingarevni á Føroyamálsdeildini.

UM FØROYAMÁLSDEILDINA

Føroyamálsdeildin heldur til á Debesartrøð í Havn. Tilsamans eru 11 akademisk starvsfólk á FMD, harav sjei hava granskingarskyldu. Bergur D. Hansen, ph.d. og lektari í bókmentum, er dekanur á deildini, og Malan Marnersdóttir, professari í bókmentum, er vara-dekanur. Hjalmar P. Petersen, professari í málvísindum, er deildargranskingarleiðari.

FMD bjóðar út tvær bachelorútbúgvingar, eina master-útbúgving, hjánám í føroyskum, umframt stakskeið. Í 2020 vóru 60 lesandi innskrivað til lestur á FMD.

STÓRVERK UM NÝGGJA ÚTNORÐUR

Bókmentagranskararnir á Føroyamálsdeildini, Malan Marnersdóttir, professari, og Bergur Rønne Moberg, ph.d. og lektari, góvu stórt íkast til bókaverkið í tveimum bindum, “Denmark and the New North Atlantic – Narratives and Memories in a Former Empire”.

Talan er um eina stóra granskingarverkætlan, sum byrjaði í 2012, og sum kannar, hvussu nýggir karmar kunnu setast um samstarvið í Útnorði.

Umframt landafrøðiligar líkleikar, hava londini – Grønland, Ísland, Føroyar og StrandaNoreg – tað í felag, at tey hava hoyrt til danska imperið. Talan var um asymmetriskt vald í

ymsum stigum og við ymiskum andliti frá landi til land. Í dag verða gomul hierarki endurskipað, og roynt verður at seta jøvn samstørv í verk.

Verkið vísir kortini, at fortíðin hevur sett djúp spor, hugmyndaliga og kensluliga – bæði í viðurskiftunum við Danmark og millum londini í Útnorðri.

Verkið hevur støði í teirri sannføring, at bara um vit kenna søguna, eru vit før fyri at velja, hvørjar partar av henni, vit vilja hava við okkum í framtíðini, og hvørjar partar av henni, vit vilja lata liggja í fortíðini.

NÁMSVÍSINDADEILDIN

Erla Olsen, ph.d., dekanur og lektari í lívfrøði og náttúrulæringarfrøði, er virkandi granskingarleiðari á Námsvísindadeildini (NÁD)

Á Námsvísindadeildini eru undirvísing og læring ikki bert knýtt at frálæruni, sum givin verður her hjá okkum, men eru eisini meginæðrin í allari gransking á Námsvísindadeildini. Samstundis eru evnini, sum lærast skulu, í stóran mun tongd at granskingarøkjum á øðrum deildum á Setrinum.

Granskingarøkið hjá deildini fevnir víða, frá vøggustovu til ellisheim, frá dagstovnum til serstovnar, umframt øll stigini í útbúgvingarskipanini, frá fólkaskúla, miðnámi, yrkisnámi og til fróðskaparsetur. Granskingarevnini fevna eisini víða, tó tey í stóran mun fevna um fortreytir fyri menning og læring.

At samfelagið læt aftur á vári 2020 vegna koronastøðuna hevði við sær góðar møguleikar at kanna trivnað, talgilda lærufrøði og leiklutin og týðningin av stuðlandi skúlaleiðslu. Í stuttum vísa hesar kanningar, at næmingar og lesandi sum heild taka lesturin í álvara, men at tað sosiala er ein

UM NÁMSVÍSINDADEILDINA

Námsvísindadeildin heldur til á Frælsinum í Havn.

Tilsamans eru 26 akademisk starvsfólk á NÁD, harav seks hava granskingarskyldu. Erla Olsen, ph.d. og lektari í lívfrøði og náttúrulæringarfrøði, er dekanur á deildini, og Annika Antoniussen, námslektari í námsfrøðiligari sosiologi, Hans Harryson, ph.d. og námslektari í undirvísing og læring, eru vara-dekanar. Í lötuni er dekanurin, Erla Olsen, eisini virkandi deildargranskingarleiðari.

NÁD bjóðar út tvær bachelorútbúgvingar, umframt eftir- og ískoytisútbúgvingar og stakskeið. Í 2020 vóru 359 lesandi innskrivað til lestur á NÁD.

GRANSKING Á NÁMSVÍSINDADEILDINI

Í 2020 góvu starvsfólkini á NÁD út fimm granskingarúttøk, ein av hesum útgávum var ein javnlíkamett útgáva.

Í lötuni eru sjei ymiskar granskingarverkætlanir í gongd, har samstarvað verður við millum annað Uarctic-netverk, Nám, Bókadeild Føroya Lærarafelags og við granskarar á universitetum í Norðurlondum.

Tværfh.d.-verkætlanir vóru í gongd í 2020, ið hava tilknýti til NÁD.

neyðugur partur av einum góðum læruumhvørvi, og tey meta, at undirvísarar sum heild eiga at leggja seg eftir at nema sær førleikar í talgildari undirvísing. Trivnaðurin hjá næmingunum er eisini kannaður, og hann vísir somu gongd sum aðrar kanningar, gjørdar undan COVID-19, at ungdómurin er tann sum trívist minst.

Trivnaður er ein fortreyt fyri munadyggari læring, og tí verður lagdur stórus dentur á at kanna trivnaðin hjá skúlanæmingum. Dátur bæði frá serstakari kanning um trivnað og dátur um trivnað frá PISA-kanningum verða greinaðar og samanbornar. Harumframt er ein ph.d.-verkætlan í gongd um inklusjón í fólkaskúlanum.

Undirvísingarhættir og førleikar er eitt rættiliga stórt øki, har dátur um undirvísingarhættir bæði í Føroyum og Íslandi fyriliggja og verða hesar samanbornar við úrslit frá PISA-kanningum. Hugt verður eftir undirvísingarhættum og førleikum í móðurmálsundirvísing, máltøku, fremmandamálsundirvísing, støddfrøði og náttúrufakum. Undirvísingarhættir fevna eisini um undirvísing í teldu/

teldli, harímillum hvussu undirvísast kann í programmering, umframt hvussu talgilda tøkkin kann gagnnýtast í undirvísingini.

Í dátunum frá PISA-kanningum eru eisini mát fyri umhvørvis-tilviti og verða hesi samanborin við úrslitini frá øðrum londum. Eisini eru dátur savnaðar at kanna, hvussu støðan er við hugburði og vitan um veðurlagsbroytingar og burðardygd

hjá føroyskum lesandi.

Á dagstovnaøkinum er ph.d.-verkætlan í gongd um barndóm og kyn. Harumframt er verkætlan um tvør-professionalismu, og hvussu lærarar og námsfrøðingar síggja møguleikar fyri samstarvi í grunddeildini og eisini tvørtur um grunddeild og frítíðarskúla.

STØÐAN HJÁ NÆMINGUM Í “KORONUSKÚLANUM”

Fróðskaparsetur Føroya skipaði 17. Juni 2020 fyri almennum evnisfundi í Kongshøll, har evnið var COVID-19.

Seks granskarar (Shahin Gaini, Debes Christiansen, Maria Skaalum Petersen, Heini í Skorini, Katrin av Kák og Hannes Gislason) høvdu framløgu, og síðani var orðaskifti um, hvat vit høvdu lært av støðuni, sum smittan hevði kastað samfelagið út í.

Evnisfundurin varð stroymdur og kann síggjast á rásini hjá Setrinum á youtube.

Ein av granskarunum, sum legði úrslit fram, var Katrin á Kák, námslektari í sernámsfrøði á Námsvísindadeildini, ið hevði fingið stuðul frá Granskingarráðnum at kanna, hvat

næmingar hildu um talgilda “koronuskúlan”.

Við spurnabløðum og samrøðum fekk hon orð á 562 næmingar í fólkháskúla og miðnámi, sum søgdu sína hugsan um fjarundirvísingina, sum so bráðliga skuldi fáast at virka.

Koronuskúlin var strævin, hildu mong og nevndu drúgvu tímarnar framman fyri skíggjan. Tey kendu seg undiroyst í uppgávum, og mong søgdu frá tøkniligum trupulleikum við ljóði og myndum, og sum át tíð og var ørkymlandi.

Ein niðurstøða var, at fjarundirvísing verður ongantíð eins góð sum vanlig undirvísing í skúlanum, men at børn og ung lærdu nógv um seg sjálv og skúlan hetta tíðarskeiðið.

SØGU- OG SAMFELAGSDEILDIN

Firouz Gaini, professari í antropologi, er granskingarleiðari á Søgu- og samfelagsdeildini (SSD)

Granskingin á Søgu- og samfelagsdeildini fevnir um søguvísindi, samfelagsvísindi, antropologi, stjórnmálafrøði, lögfrøði, búskaparfrøði, gudfrøði o.a., og hon kastaði nógvar áhugaverdar bøkur og greinir, frágreiðingar og fyrilestrar av sær í 2020.

Til dømis komu 11 (javnlíkamettar) greinir hjá SSD-granskarum út í altjóða vísindaligum tíðarritum. Eisini hava vit skrásett tilsamans 13 nýggjar (javnlíkamettar) bøkur og bókakapitlar, sum sjei SSD-granskarar hava skrivað. Av øðrum bókum, bókakapitlum og frágreiðingum, sum

SSD-granskarar hava skrivað, hava vit gjørt ein lista við átta útgávum.

Í 2020 hava fleiri starvsfólk eyðsæð arbeitt við “koronu-gransking” (við figging úr Granskingargrunninum), sum helst fer at kasta útgávur av sær komandi árin. Tvey vísindastarvsfólk hava eina nýggja altjóða Horizon 2020-verkætlan, sum Setrið hevur ábyrgdina av. Ein onnur altjóða verkætlan á SSD verður stuðlað frá Nordforsk. SSD hevur eisini ein týðandi leiklut í arktiska granskingarumhvørvinum, har vísindastarvsfólk hevur arbeitt við Gender Equality in the Arctic (GEA) III-frágreiðingini. Búskaparfrøðingar á SSD arbeiða eisini við fiskivinnugransking. Í 2020 byrjaði eisini nýggj granskingar-verkætlan við stuðli frá Carlsbergfonden, og fleiri aðrar smærri verkætlanir eru eisini sjósettar á SSD í 2020.

UM SØGU- OG SAMFELAGSDEILDINA

Søgu- og samfelagsdeildin heldur til í Jónas Broncks gøtu í Havn.

Tilsamans eru 31 akademisk starvsfólk á SSD, harav 16 hava granskingarskyldu. Hans Andrias Sølvará, professari í søgu, er dekanur á deildini, og Erika Hayfield, ph.d. og lektari í samfelagsvísindum, og Hans Ellefsen, ph.d. og adjunktur í búskaparfrøði, eru vara-dekanar. Firouz Gaini, professari í antropologi, er deildargranskingarleiðari.

SSD bjóðar út fimm bachelorútbúgvingar og fimm masterútbúgvingar, umframt at til ber at taka stakskeið á SSD. Í 2020 vóru 297 lesandi innskrivað til lestur á SSD.

Deildin er javnan vertur fyri fundir, verkstovur og ráðstevnur fyri granskarar, bæði í føroyskum, norðurlenskum og altjóða høpi.

Starvsfólk á SSD eru sera ofta umboðað í miðlunum, á kjak- og pallborðsfundum o.s.v. Evnini, sum vísindastarvsfólkini, íroknað tey ph.d.-lesandi á SSD, viðgera fevna frá haturstalu og fólkaræði til fiskivinnupolitikk og náttúruvernd.

Deildin hevur eitt sterkt granskaratoymi, sum arbeiðir miðvíst fyri at rækka málunum í Strategiskjalinum hjá Setrinum 2020-2024. Hóast koronafarsóttin hevði stóra ávirkan á alt virkseimið í 2020, so hevur SSD megnað at sett nógvar verkætlanir í gongd.

GRANSKING Á SØGU- OG SAMFELAGS-DEILDINI

Í 2020 góvu starvsfólkini á SSD út 86 granskingarúttøk, 38 av hesum útgávum vóru javnlíkamettar útgávur.

Í løtuni eru 21 ymiskar granskingarverkætlanir í gongd, har samstarvað verður við millum annað universitet og stovnar í Norðurlondum, ymisk evropeisk granskingarnetverk og føroyskar stovnar.

Fýra ph.d.-verkætlanir vóru í gongd í 2020, ið hava tilknýti til SSD og granskararnar á deildini.

DEPIL FYRI GRANSKING Í LÓG OG LØGFRØÐI

Í farna ári stovnaði Fróðskaparsetur Føroya lógardepil, sum eitur Depil Kára á Rógvi fyri gransking í lóg og lögfrøði.

Depilin er ikki partur av vanligu játtanini hjá Setrinum, men verður figgjaður við uttanhýsis stuðli frá privatum og almennum veitarum. Týðandi stuðulsveitari er Grunnurin til minnis um fyrsta professaran í lóg á Fróðskaparsetrinum, Kára á Rógvi, og grunnurin hevur eisini umboð í stýrinum fyri lógardepilin. Chik Collins, rektari, Heri á Rógvi og Mikael Karlsson, adjungeraður professari á Fróðskaparsetrinum, manna depilsstýrið.

Ábyrgdirnar hjá deplinum eru at stuðla og menna føroyska gransking í lögfrøði, menna akademiska umhvørvið her og stuðla útgávu av m.a. Føroyskum lógarriti, føroyskari lögfrøðiligar orðabók og miðla vitan um føroyska lóg og lögfrøði.

Kári á Rógvi andaðist bráðliga á ungum aldri í 2015. Hann tók stig til at stovna útbúgving í lögfrøði á Fróðskaparsetrinum, og nú farið er undir at skipa gransking í lóg á Setrinum, var hóskaði, at hetta bleiv gjørt honum til heiðurs.

GRANSKINGARVIRKSEMIÐ Í 2020

Øll, ið granska, geva út, tá ið granskingarúrslitini eru búgvín. Hættirnir, ið hetta verður gjørt, eru ymiskir, og skilt verður ofta millum javnlíkamettar útgávur og aðrar útgávur – t.d. bókaútgávur, monografiútgávur og annað. Javnlíkamettar útgávur eru granskingarúrslit, ið verða givin út eftir, at tilfarið hevur verið til ummælis hjá óheftum og uttanhýsis granskarum, ið granska innan fyri sama evni.

Gransking er tíðarkrevjandi og fleiri granskarar frá somu deild ella sama universiteti kunnu verða um eina vísindaliga útgávu, umframt at samstarvspartar eru við frá universitetum uttanlands. Ávís gransking hevur tørv á ymskum tólum og tøkni fyri at eydnast og krevur kanska eisini innlit í almennar og/ella privatar dátur. Øll gransking verður tó virðismett og hevur stóran týðning fyri undirvísingina á Setrinum, árarar Setursins og samfelagið sum heild.

Granskararnir frá Setrinum eru eisini á hvørjum ári við til at upplýsa stovnar, fyrirkur og almenning, tá tey framleiða greiningar og frágreiðingar av ymskum slagi og taka lut í almennum og privatum nevndum, stýrum og orðaskifti.

Hóast hættirnir at miðla og deila granskingarúrslit eru mangir, so hevur granskarin skyldu til at granska og kunna um sínar granskingarverkætlanir og úrslit.

Gongdin at rækka teimum 60 prosentunum av starvsfólkunum, sum sambært strategiætlanini hjá Setrinum skulu geva út javnlíkamettar greinar í føroyskum og altjóða tíðarritum, hevur higartil verið góð.

VÍSINDALIGAR ÚTGÁVUR 2020

Í 2020 góvu granskarar á Fróðskaparsetrinum 299 vísindaligar útgávur út, og av hesum vóru 152 útgivnar í javnlíkamettum, altjóða vísindaligum tíðarritum.

Hesi tøl bera greið boð um nógva og vaksandi virkseimið, ið er á Fróðskaparsetrinum. Setursgranskarar luttaka í netverkum, verkætlanum, kjakum og geva sum heild sítt íkast til føroyska samfelagið og luttaka á altjóða stigi við sínum dygdargóðu úrslitum.

Mynd 1 vísir, hvussu hesar útgávur vóru býttar millum tær fimm deildirnar á Setrinum, sum eisini speglar ymsku útgávusiðirnar á teimum ymsu fakøkjunum.

Eitt nú kann nevast, at Deildin fyri heilsu- og sjúkrarøktarfrøði er tann deildin, sum nærur stendur fyri helvtini av teimum javnlíkamettu útgávnunum. Søgu- og samfelagsdeildin og Náttúruvísindadeildin hava eitt meira javnt býti millum javnlíkamettar útgávur og aðrar útgávur. Føroyamálsdeildin framleiðir mest aðrar útgávur enn tær javnlíkamettu, og Námsvísindadeildin er í ferð við at byggja upp ein granskingarbygnað og -siðvenju.

Samanbera vit tøluni við undanfarin ár síggja vit, at úrslitini ongantíð áður hava verið so góð, sum tey eru fyri 2020. Eitt nú vóru bert 66 javnlíkamettar útgávur givnar út í 2014. Í 2017 varð talið 83, ið er munandi betri enn í 2014, og í 2020 var talið meira enn tvífaldað frá 2014, sum var tað árið, ið Mál og Mið 2020-24, strategiætlanin, upprunaliga varð gjørd.

Tøluni vísa, at Setrið sum heild er ein virkin granskingarstovnur, og evnini, sum granskað verður í, fevna sera breitt. Tó vísa tøluni eisini, at einstakir granskarar eru serstakliga virknir - hetta er gott, men vísir eisini, at Setrið er viðbrekið, um starvsfólk velja aðrar leiðir.

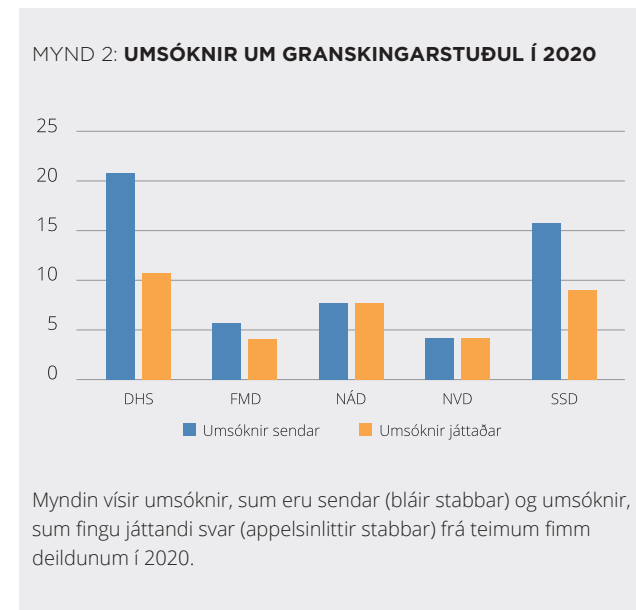
Tørvurin at skipa granskingina á burðardyggan hátt er tí mettur at vera størri í Føroyum enn í størri londum.

UMSÓKNIR UM GRANSKINGARSTUÐUL

Gransking er týðningarmikil, men gransking kostar. Tískil mugu granskarar nýta tíð og orku til at søkja um stuðul til gransking frá uttanhýsis grunnum til at fígga ta tíð, amboð, tøkni og annað, sum skal til fyri at fara undir eina granskingarverkætlan. Til dømis er neyðugt at søkja um stuðul, áðrenn farast kann undir eina ph.d.-verkætlan á Setrinum.

Í Føroyum eru fleiri grunnar at søkja úr, og Granskingaráðið er tann almenni stovnurin, sum umsitur og veitir størsta almenna stuðulin til gransking í Føroyum.

Tilsamans vórðu 55 umsóknir um granskingarstuðul sendar í 2020 frá Setrinum til ymskar grunnar í Føroyum og uttanlands. Av hesum fingi 36 ella góð 65 prosent stuðul.

Hetta er avbera gott úrslit, men fyrivarni skal takast fyri, at serstakliga nógvar umsóknir vórðu sendar hetta árið, sum høvdu beinleiðis tilknýti til koronufarsóttina. Í 2020 gjørdi Granskingaráðið eina eyka umsóknarfreist til granskingarverkætlanir um koronu, har 14 (av tilsamans 55 umsóknum) umsóknir komu frá Setrinum, og sjei (av tilsamans 36 umsóknum) vóru játtaðar.

Tøluni vísa, at DHS og SSD vóru tey, ið sendu flestar umsóknir í 2020 (37 av teimum 55), og sum eisini fingi flest játtandi svar um granskingarstuðul.

Gevið gætur, at NÁD og NVD fingi allar sínar umsóknir um stuðul játtaðar hetta serstaka koronarárið.

Samanumtikið eru tað tær deildir, sum sendu flestar umsóknir, sum eisini fingi flest játtandi svar. Um vit leggja mynd 1 og 2 saman, so sæst eisini, at tær deildir, sum geva mest út, serstakliga av javnlíkamettum útgávum, eisini eru tær, sum oftast søkja og vinna sær granskingarstuðul.

AKADEMISK STARVSFÓLK

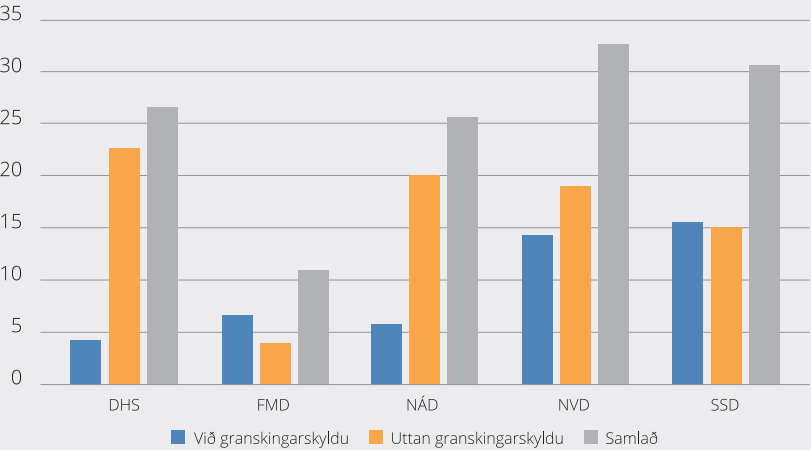
Akademisk starvsfólk eru tey, ið eru sett í beinleiðis sambandi við høvuðsuppgávnar á Setrinum, nevniliga at granska og undirvísa. Granskarar á Setrinum bæði undirvísa og granska, og hesin starvsfólkahópurin telir umleið helvtina av øllum teimum akademiskum starvsfólkunum. Hesi eru professorar, lektarar og adjunktar. Øvut av námslektarum, dekanum, adjungeraðum og ph.d.-lesandi hava granskararnir granskingarskyldu móttvegis deildini. Tað merkir, at hesi skulu granska og rækka teimum ásetingunum, sum Setrið hevur sett fyri gransking og vísindaligar útgávur.

Meðan mynd 1 og 2 vísa, hvussu nógva ymsku deildirnar geva út av vísindaligum útgávum, og hvussu ofta søkt verður um granskingarstuðul, so vísir mynd 3, hvussu býtið av akademiskum starvsfólkum er á Setrinum, og hvussu nógva teirra hava granskingarskyldu.

Tilsamans vóru 128 akademisk starvsfólk á Fróðskaparsetrinum í 2020, sum svarar til góð 102 ársverk. Av hesum hava 47 fólk (43,5 ársverk) granskingarskyldu, ið merkir, at hesi hava skyldu til at granska ein ávísan part av arbeiðstíðini, umframt at tey eisini undirvísa. Hetta eru professorar, lektarar og adjunktar. Tey, ið ikki hava granskingarskyldu, eru ph.d.-lesandi, adjungeraði, og námslektarar, ið hava ábyrgd av at undirvísa.

MYND 3: **AKADEMISK STARVSFÓLK Í 2020**

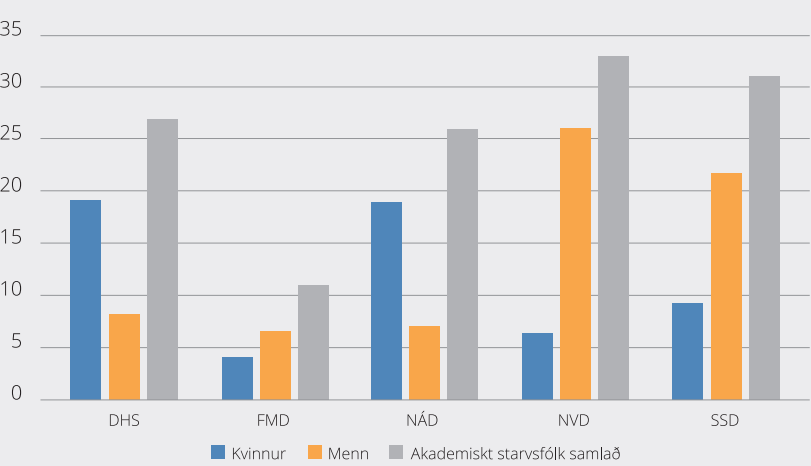

Myndin vísir samlaða talið á akademiskum starvfólki (gráir stabbar) á teimum fimm deildunum, umframt starvsfólk við (bláu stabbarnir) og utan granskingarskyldu (appelsinlittu stabbarnir).

Yvirskipað hava SSD og NVD flest og FMD fægst akademisk starvsfólk, og SSD og NVD hava nærum trýggjar ferðir so nógv starvsfólk við granskingarskyldu sum DHS, NÁD og FMD.

Mynd 3 vísir eisini, at DHS og NÁD hava nógv minni lutfall av fólki við granskingarskyldu, sammett við tal av fólki utan granskingarskyldu samanborið við hinar deildirnar, og tískil hava DHS og NÁD verri granskingarfyrirteyrit.

MYND 4: **KYNSBÝTIÐ AV AKADEMISKUM STARVSFÓLK Í 2020**

Myndin vísir kynsbýtið millum talið av akademiskum starvsfólkum á teimum fimm deildunum. Bláu, appelsinlittu og gráu stabbarnir vísa ávíkavist talið av: kvinnum, monnum og akademiskum starvsfólkum samlað á teimum fimm deildunum.

Av teimum 128 akademisku starvsfólkunum, ið starvaðust á Fróðskaparsetrinum í 2020, vóru 58 kvinnur og 70 menn. Mynd 4 vísir kynsbýtið millum tær fimm deildirnar. Á DHS og NÁD starvaðust í miðal 71 prosent kvinnur og 29 prosent menn í 2020, meðan kynsbýtið millum akademisku starvsfólkini á FMD, NVD og SSD var beint øvugt, nevnliga í miðal 28 prosent kvinnur og 72 prosent menn.

Tølini yvir kynsbýtið millum akademisk starvsfólk vísa eisini, at út av teimum 47 starvsfólkunum við granskingarskyldu eru 32 prosent kvinnur og 68 prosent menn, meðan kynsbýtið er nakað javnari millum starvsfólk utan granskingarskyldu – ávíkavist 53 prosent kvinnur og 47 prosent menn.

PH.D.-LESANDI Á SETRINUM

At hava ph.d.-lesandi er umráðandi fyri granskingarvirknið á einum universiteti. Bæði fyri at útbúgva sjálvstøðugar granskarar og fyri at tryggja granskingina á Setrinum á ein burðardyggan hátt.

Á Fróðskaparsetrinum er talið av ph.d.-lesandi vaksandi. Samlaða talið av ph.d.-lesandi á Setrinum í 2020 var 19. Av hesum vóru sjev menn og 12 kvinnur.

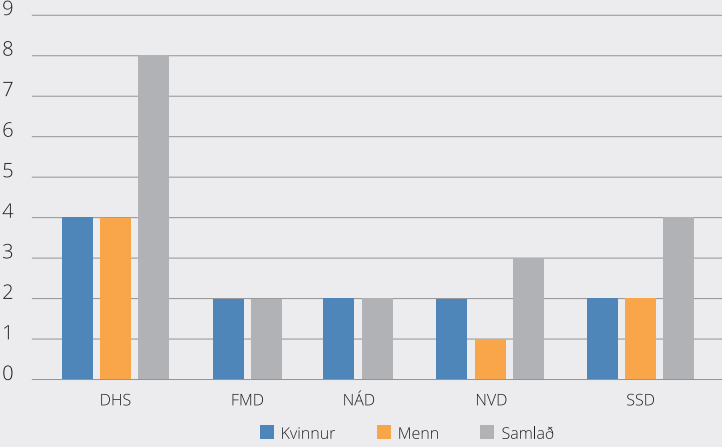
DHS hevði nærum helvtina av teimum ph.d.-lesandi knýtta at deildini, meðan góður fimtipartur av teimum ph.d.-lesandi er heimahoyrandi á SSD.

Kynsbýtið er rímiliga javnt á DHS, NVD og SSD, meðan FMD og NÁD bert høvdu kvinnulig ph.d.-lesandi.

Eisini eru granskarar á Setrinum, ið virka sum ph.d.-vegleiðarar hjá ph.d.-lesandi uttanlands.

Tær flestu ph.d.-verkætlanirnar eru samstarv við onnur universitet, eitt nú Danmarks Tekniske Universitet, Roskilde Universitet og Universitetið í Malta. Millum annað er talan um samstarv við Fiskaaling, Havstovuna, SEV, Luna, Ílegusavnið og Deildina fyri arbeiðs- og almannaheilsu. Hesar verða eisini róptar vinnu- ph.d.-verkætlanir. Tó verða eisini fleiri ph.d.-verkætlanir gjørdar í samstarvi við vinnur og stovnar í Føroyum.

MYND 5: **PH.D.-LESANDI Í 2020**

Myndin vísir talið á ph.d.-lesandi á teimum fimm deildunum býtt eftir kyni. Bláir, appelsinlittir og gráir stabbar vísa talið á ph.d.-lesandi kvinnum, monnum og samlað.

SAMANUMTØKA

Samanumtikið geva tøluni í ársfrágreiðingini ábendingar um granskingarstöðuna á Fróðskaparsetri Føroya í 2020. Støðan er yvirskipað góð fyri árið 2020, men tøluni vísa eisini eyðsýndar munir millum deildir, bæði í granskingarvirkni, granskingarsíðvenju og granskingarfyrirreytum.

Endamálið við endurskoðaðu strategiætlanini, Mál og Mið 2020-24, er millum annað, at fleiri av nevndu

avbjóðingunum og skeivleikunum verða rættaðir. Tøluni vísa ikki alt virksemið, og fyrivarni skal takast fyri ymiskum granskingarsíðvenjum á teimum ymsu fakøkjunum.

Ikki minst skal havast í huga, at 2020 var sermerkt á tann hátt, at nógur granskingarstuðul varð givin til verkætlanir, sum granskaðu evni í sambandi við koronufarsóttina.

gro
ink